

nem mutató, de alapos, becsületes és megbízható kritikuskak. Filozófiai műveltségénél fogva biztos felfogása volt az elméleti kérdésekre vonatkozólag s nyugodt tárgyilagossága bizonyosságát adta annak, hogy nemcsak műbíráló, hanem műélvező is volt egyszemélyben. Henszlmann legmélyebbre ható s legégyénibb felfogású kritikusa volt korának. Shakespeare-ről szólnak legelmélyedőbb dolgozatai s ridegen, dogmatikus felfogással, heves harcokat vívott a kor kedvelt romantikus drámái ellen. Az erős kritikai érzékű s nagy műveltségű Erdélyi János munkásságának ép ez a legszegényesebb köre, mindössze egypár rövidebb bírálatot írt. A szabadságharc után meginduló újságok hasábjain drámairodalmunk is új fejlődést vesz. Ekor szini kritikuskai közül a legállandóbb, leggazdagabb s legnagyobb hatású munkásságot Gyulai Pál fejtette ki. Nemcsak mint szini bíráló, hanem mint a legkitünőbb magyar dramaturgiai dolgozat („Katona és Bánk bánja”) írója s a Nemzeti Színház drámaírója is erős hatással volt korára. Minden téren hajthatatlan elvhűség és megalkuvást nem ismerő művészi és erkölcsi felfogás irányította. Bár nála már általánosságban háttérbe szorul a dráma elemzése mellett a színész ábrázolásának méltatása, a színészi játék bírálatában is ő a legkiválóbb szini kritikuskaink közt. Különösen kiemelkednek Buloyovszkyné Kaméliás hölgyéről s Egressy Gábor Brankovicsáról írt méltatásai. Főszempontja a lélektani hűség vizsgálata; első kérdése a darabbal szemben: Van-e igazság alakjainak festésében? — a színésszel szemben: Van-e igazság ábrázolásában? Drámaíróink közül ő hatol először a tragikum fogalmának mélyére s ő eszméleti először kritikuskainkat e fogalom jelentőségére. A költői és szinpad hatásnak sokat vitatott kérdésében ő e két véglet helyett a drámai hatás keresésére utalja a drámaírókat. Majdnem félszázadon át kísérté bírálatával az ország első szinpadának műsordarabjait s nem kedvetlenítette el a mélyreható elemzéstől, elvi kérdések fejtegetésétől s a harcok támadástól az sem, ha pedantériát vagy kötekedést vetettek is a szemére. Kor-

társai közül legtöbb megegyező vonást mutatott Gyulaival Salamon Ferenc, kit azonban a történettudomány már 1865-ben elvon a drámaírólattól. Alapos esztétikai képzettséggel, Shakespeare-en művelődött izléssel s szigorú erkölcsi érzéssel, az emberi jellemnek és szenvedélyeknek mélyen járó ismeretével s erős ítélőképességgel írta szini kritikáit, melyek annyira alaposak, hogy inkább az íróknak és színészeknek szólnak, mint a nagy közönségnek. Ő is a lélektani igazságot kereste elsősorban, az indoklás meggyőző voltát, bűn és bűnhődés szükségszerű kapcsolatát. Szívesen mélyedt el a színész játékának elemzésébe is. A színész munkáját az alak megformálásában a költőével egyenrangú teremtmény munkájának tekintette. S különös méltánylással szólt mindig az átértett, hibátlan, szép beszédéről. Mellettük Greguss Ágost és Csengery Antal a kor kiválóbb drámaírói. Greguss Ágost szini kritikáiban a színházat templom gyanánt érezteti, nagyon erősen kiemeli az erkölcsi szempontot. Elválaszthatatlan kapcsolatban látja a darabot a szinpaddal, a színészre vonatkozólag főelvéül ennek személytelenségét hangoztatja s azt követeli tőle, hogy ne emelje ki a maga egyéniségét, hanem olvadjon bele teljesen az előadásába. Forma tekintetében nála erősen megrövidül a szini bírálat, az alkalmosság jellegét magánviselő újságkritikává válik, mely a költő alkotását a színész ábrázolásán keresztül bírálja s költő és színész együttes munkájának eredményéről, az előadásról akar képet nyújtani. Ez azonban a tömör rövidség miatt csak ritkán sikerül. Csengery Antalt közéleti munkája hamar elvonta a szini kritikától. Kevés bírálatot írt, de ezekben fejtett ízlésű, erős ítéletű kritikuskak mutatkozik. Figyelme elsősorban a darabra irányul s ennek elemzésében vezető elve a valóságosság. A színészi ábrázolást kevesebb figyelemre méltatja. A kiegyezés után elszaporodnak a napilapok s az időszaki sajtó termékei, új színházak létesülnek, új szinpad törekvések merülnek fel s drámairodalmunk föllendül. Mindez a szini kritika terén megnövelte a szükségletet, de a mennyiségi